

W Stronę Niepodległości

ZWYKLI – NIEZWYKLI

Historia Legionów Polskich (1914-1918)

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura – Interwencje 2018”

Oprac. Luiza Trybuś, Muzeum w Chrzanowie im. Ireny i Mieczysława Mazarakich

FORMACJE PARAMILITARNE

**Polskie Towarzystwo Gimnastyczne Sokół, Związek Strzelecki,
Polskie Drużyny Strzeleckie**

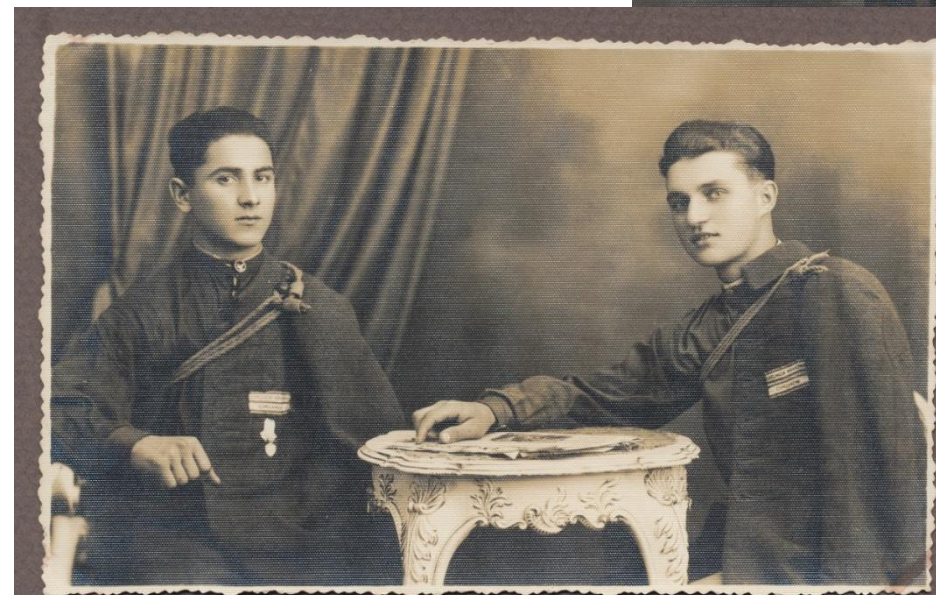
Polskie Towarzystwo Gimnastyczne Sokół

- Organizacje sokole powstawały na terenie wszystkich trzech zaborów oraz tam, gdzie mieszkała polska mniejszość i gdzie emigrowali Polacy.
- Do momentu powstania niepodległego państwa polskiego w 1918 r. organizacja nie była jednorodna i istniało początkowo wiele oddzielnych, regionalnych organizacji głównie działających w trzech zaborach. Scalenie w jednolitą organizację Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” odbyło się na zjeździe 13 kwietnia 1919 r. w Warszawie.

Druh TG Sokół w mundurze. Kopia ze zbiorów Muzeum w Chrzanowie.

Członkowie TG Sokół w mundurach. Kopia ze zbiorów Muzeum w Chrzanowie.

TG Sokół w powiecie chrzanowskim

- Gniazda TG Sokół powstawały w różnych miejscowościach powiatu chrzanowskiego. Oddziały „Sokoła” w poszczególnych miejscowościach zwano gniazdami.
 - W 1894 r. w Jaworznie
 - W 1897 r. w Chrzanowie
 - W 1904 r. w Sierszy
 - W 1906 r. w Trzebini
- W 1911 r. utworzono Dzielnicę Chrzanowską „Sokoła”, w skład której weszły gniazda w Brzeszczach, Chrzanowie, Jaworznie, Oświęcimiu, Sierszy, Szczakowej oraz Trzebini.
- Przykładowo w Chrzanowie Towarzystwo udostępniało salę na zajęcia wychowania fizycznego dla uczniów gimnazjum, podczas których prowadzono także musztrę zgodną z regulaminem „Sokoła”.

Budynek TG Sokół w Chrzanowie. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Członkowie TG Sokół w mundurach. Kopia ze zbiorów Muzeum w Chrzanowie.

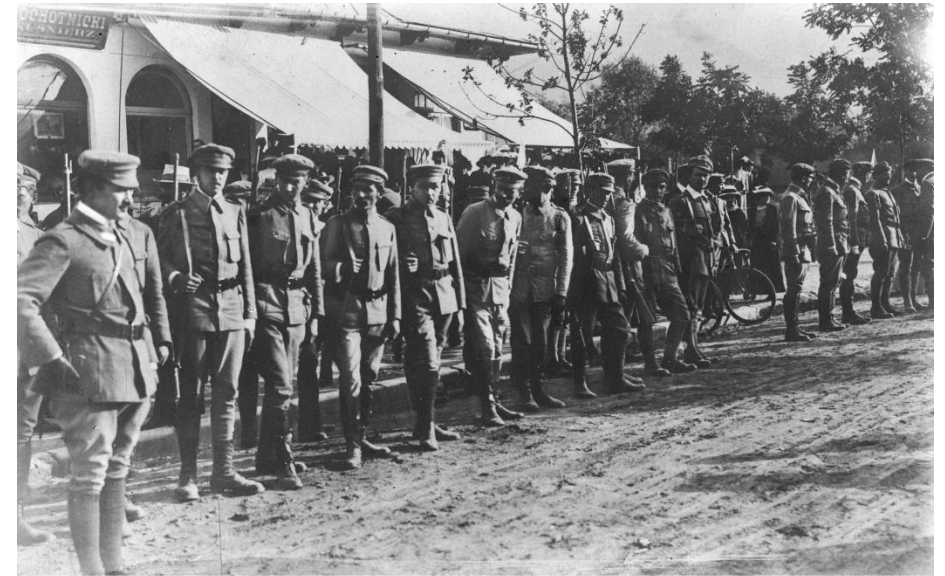
Związek Strzelecki i Towarzystwo Strzelec

- Obie te organizacje miały charakter społeczno-wychowawczy i powstały w 1910 r. - pierwsza z nich we Lwowie, a druga w Krakowie.
- Działały do 1914 r. i stały się podstawą budowania struktur wojskowych Legionów Polskich.
- W chwili wybuchu I wojny światowej Związek Strzelecki liczył 6449 przeszkolonych członków.
- Członków obu tych organizacji nazywano **Strzelcami**.

Manewry Związku Strzeleckiego w 1913 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Członkowie Związku Strzeleckiego w szeregu podczas ćwiczeń w 1913 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Polskie Drużyny Strzeleckie

- Organizacja niepodległościowa powstała w 1911 r. we Lwowie powołana przez Organizację Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”.
- Program szkół Drużyn nie różnił się bardzo od programu Związków Strzeleckich. Nauka odbywała się w szkole: rekruckiej, podoficerskiej, podchorążych.
- W latach 1911–1912 dzięki zalegalizowaniu ich działalności organizacja liczyła 650 członków. Jednak rozwijała się bardzo szybko i w lipcu 1914 r. liczyła około 6 tys. członków w 127 drużynach.
- Rozbudowie polskich organizacji strzeleckich, zaznaczającej się zwłaszcza od 1912 r., towarzyszył proces ujednolicenia ich działalności.
- Członków tej organizacji nazywano potocznie **Drużyniakami**.

Odznaka Polskiej Drużyny Strzeleckiej z 1913 r. Źródło: wikipedia.pl

Fotografia grupowa członków 52 Polskiej Drużyny Strzeleckiej wykonana pod pomnikiem Grunwaldzkim. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

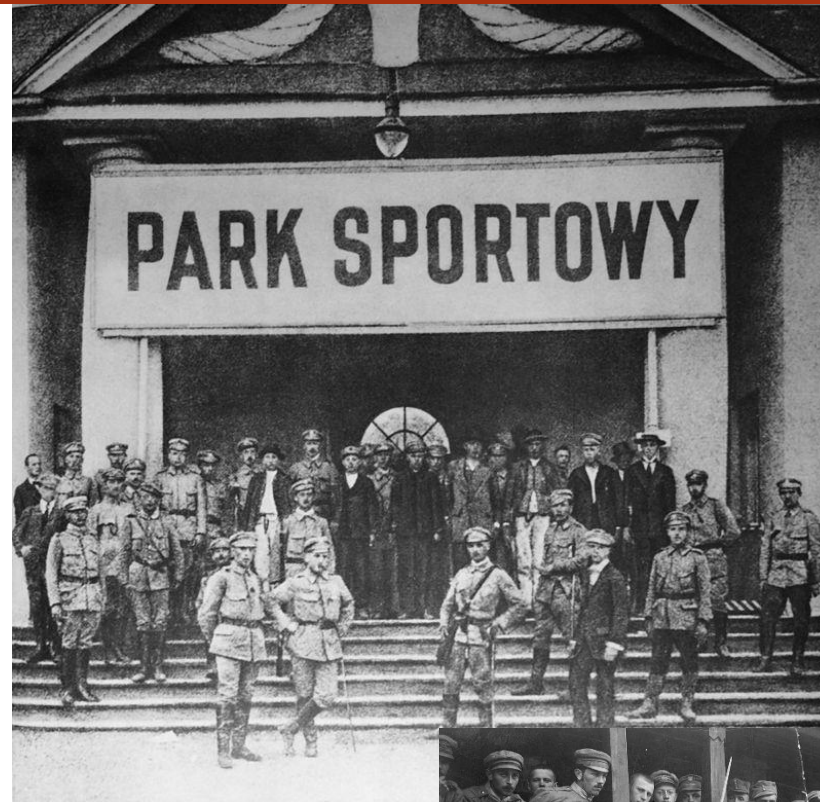
HISTORIA LEGIONÓW

Od Pierwszej Kompanii Kadrowej do kryzysu przysięgowego

- **Pierwsza Kompania Kadrowa** została utworzona **3 sierpnia 1914 r.** w Krakowie przez Józefa Piłsudskiego z połączenia członków Związku Strzeleckiego oraz Polskich Drużyn Strzeleckich.
- W następnych dniach kontynuowano organizację i szkolenie kompanii. W jej skład wchodziły cztery plutony po 40 osób każdy.
- Według różnych źródeł stan kompanii wynosił 145–168 żołnierzy.

Pułkownik Józef Piłsudski ze swoim sztabem przed Pałacem Gubernialnym w Kielcach w 1914. Źródło: wikipedia.pl

Strzelcy na kwaterze w Oleandrach w Krakowie, sierpień 1914 r. Źródło: wikipedia.pl

Strzelcy na kwaterze w Oleandrach w Krakowie, sierpień 1914 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

- Do jej składu należy zaliczyć członków tzw. „siódemki” – patrolu Władysława Prażmowskiego „Beliny”, który w nocy z 1 na 2 sierpnia 1914 r., jako pierwszy oddział Wojska Polskiego przekroczył granicę zaboru austriackiego z zaborem rosyjskim w Kocmyrzowie.
- Kompania wyruszyła 6 sierpnia w stronę Miechowa, po drodze obalając rosyjskie słupy graniczne.
- Po zajęciu Kielc i bezskutecznej próbie przebicia się do Warszawy w celu wywołania powstania, Pierwsza Kadrowa powróciła do Krakowa, stając się załącznikiem Legionów Polskich.

1 pułk ułanów I Brygady Legionów (Beliniacy). Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

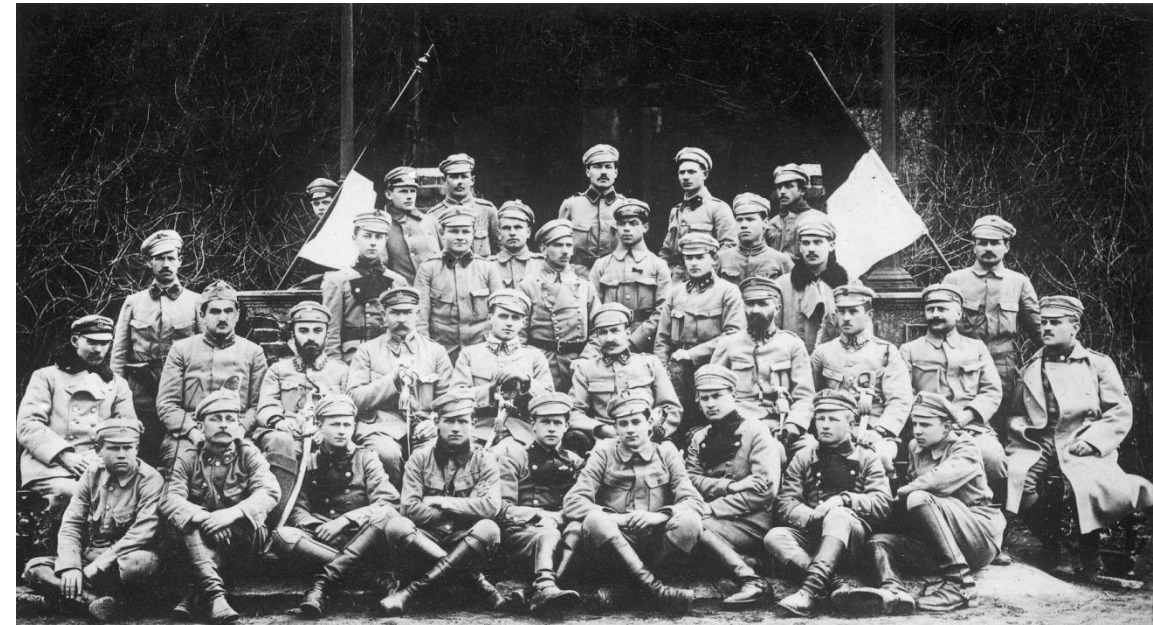

Żołnierze Pierwszej Kompanii Kadrowej wkraczają do Kielc w Królestwie Polskim, sierpień 1914 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze Legionów Polskich na Wołyniu, czerwiec 1916 r.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

- Zostały powołane **16 sierpnia 1914 r.** i stanowiły oddzielną formację w wojsku austro-węgierskim.
- Rozkazem austriackiego dowództwa z **27 sierpnia 1914 r.** zarządzono utworzenie **Legionu Wschodniego** (tworzony we Lwowie) i **Legionu Zachodniego** (tworzony w Krakowie). Legion Wschodni został rozwiązany już we wrześniu tego roku.
- Legiony Polskie, składające się z I, II oraz III Brygady, brały udział w walkach z armią rosyjską. Jesienią 1915 r. wszystkie trzy brygady rzucono na front na Wołyniu. W tym czasie wzięły także udział w walkach nad Styrem.
- W lipcu 1917 r. żołnierzom Legionów narzucono treść przysięgi, która zawierała sformułowania o wierności dla cesarzy Niemiec i Austro-Węgier. Ci którzy zdecydowali się złożyć przysięgę zostali włączeni do armii austro-węgierskiej i wysłani na front włoski (II Brygada). Natomiast żołnierz I oraz III Brygady, którzy przysięgi odmówili zostali internowani w obozach odosobnienia w Bieniaminowie i Szczypiornie. Aresztowano także sztab dowódczy, a samego Józefa Piłsudskiego osadzono w twierdzy w Magdeburgu.
- W okresie od 20 września 1916 r. do 19 lutego 1918 r. Legiony Polskie nosiły oficjalną nazwę: **Polski Korpus Posiłkowy**.

Żołnierze Legionów Polskich na Wołyniu, czerwiec 1916 r.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

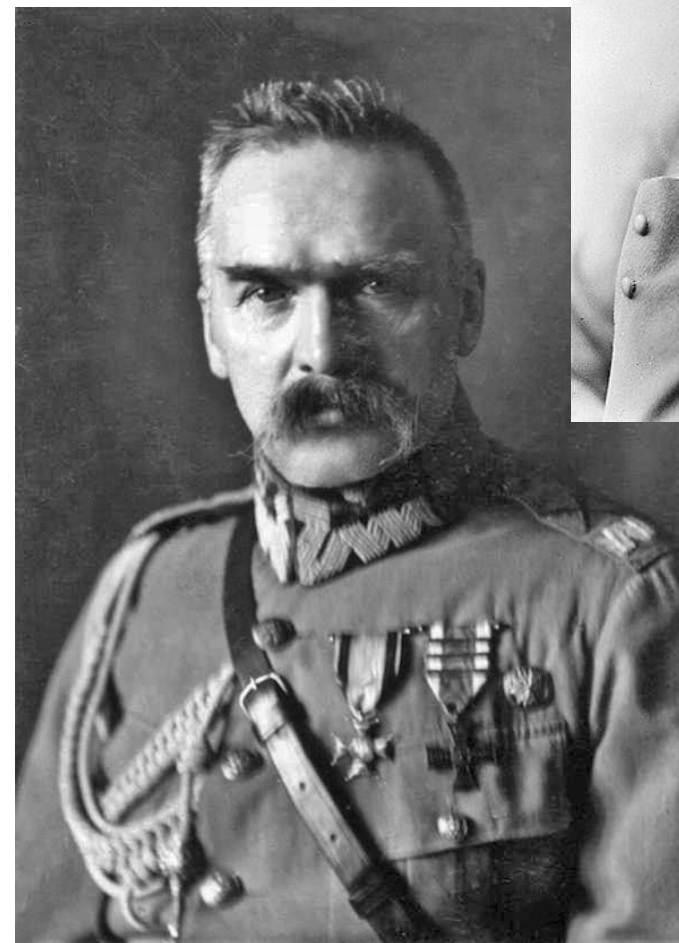
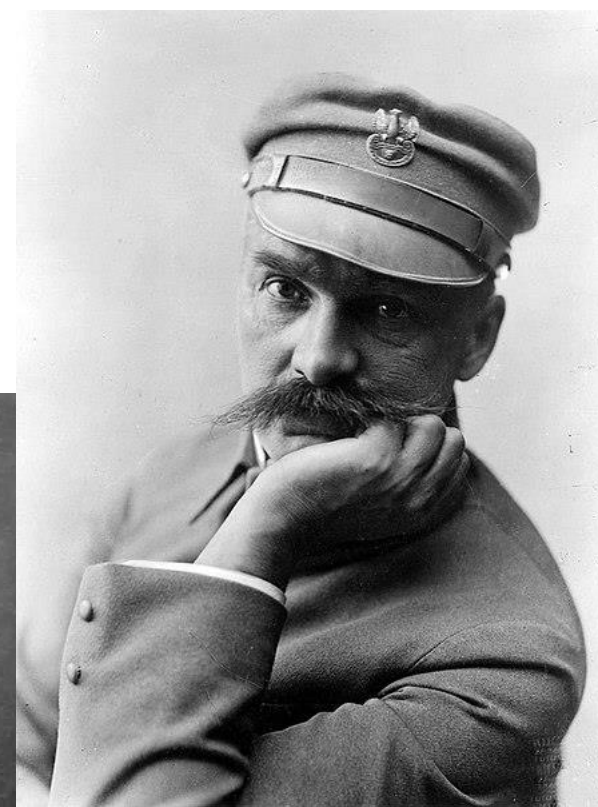
TWÓRCY LEGIONÓW

Józef Piłsudski (1867-1935)

- Kim był Józef Piłsudski?

- twórcą Organizacji Bojowej PPS (1904),
- stał na czele Związku Strzeleckiego (1912),
- twórcą Polskiej Organizacji Wojskowej (1914),
- kierownikiem Komisji Wojskowej i Tymczasowej Rady Stanu (1917),
- od 11 listopada 1918 r. był Naczelnym Wodzem Armii Polskiej,
- w latach 1918–1922 był naczelnikiem państwa
- pierwszym marszałkiem Polski (1920),
- po przewrocie majowym przywódcą tzw. obozu sanacji (1926-1935),
- dwukrotnym premierem Polski (1926–1928 i 1930),
- ponadto wywarł decydujący wpływ na kształt polityki wewnętrznej i zagranicznej II RP.

Fotografia Józefa Piłsudskiego z czasów I wojny światowej. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Fotografia Józefa Piłsudskiego z lat 1918-1935. źródło: wikipedia.pl

Józef Piłsudski (3. z prawej) w okopach 1 pułku piechoty Legionów Polskich, 1916 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

- Zaraz po wybuchu I wojny światowej na bazie m.in. "Strzelca i "Sokoła" powstała Kompania Kadrowa, której on sam był twórcą.
- Po wkroczeniu legionów do Królestwa Kongresowego ogłosił się komendantem wojsk polskich, podległych utworzonemu w Warszawie Rządowi Narodowemu (12 sierpnia 1914 r.)
- W październiku 1914 r. Piłsudski zainicjował powstanie Polskiej Organizacji Wojskowej, tajnego zrzeszenia które działało we wszystkich zaborach, a którego został komendantem głównym.
- W grudniu 1916 r. wszedł w skład Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu.
- Razem z Kazimierzem Sosnkowskim został aresztowany 22 lipca 1917 r. Przewieziono go do więzienia w Gdańsku, skąd trafił do Magdeburga, gdzie przebywał do 10 listopada 1918 r. W tym dniu powrócił do Warszawy.
- 11 listopada 1918 r. Rada Regencyjna powierzyła mu władzę nad wojskiem, a następnego dnia władzę cywilną. Od tego momentu pełnił funkcję Tymczasowego Naczelnika Państwa.

Józef Piłsudski w mundurze komendanta Związku Strzeleckiego, 1914-1917.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Władysław Sikorski (1881-1943)

- Przed wybuchem wojny był jednym ze współzałożycieli i członków kilku polskich organizacji niepodległościowych.
- Po wybuchu wojny trafił do armii austro-węgierskiej. Później znalazł się w Komendzie Głównej Wojsk Polskich w Miechowie
- Niedługo potem został szefem Departamentu Wojskowego w Naczelnym Komitecie Narodowym (NKN). Stanowisko to pełnił do 1916 r.
- Jako wysłannik Legionów Polskich w Krakowie, był odpowiedzialny za rekrutację ochotników.
- Po tzw. kryzysie przysięgowym w lipcu 1917 r. został ponownie wcielony do armii austro-węgierskiej. Został wówczas komendantem komendy uzupełnień Polskiego Korpusu Posiłkowego.
- Po zawarciu traktatu brzeskiego w marcu 1918 r. zaprotestował przeciwko oderwaniu Chełmszczyzny od Królestwa Polskiego. Został wówczas oskarżony o zdradę stanu i internowany.
- Po wyjściu z więzienia podjął współpracę z gen. Tadeuszem Rozwadowskim, wówczas nieoficjalnym doradcą Rady Regencyjnej, a od października 1918 szefem sztabu Wojska Polskiego. Z rozkazu gen. Tadeusza Rozwadowskiego (szef sztabu Wojska Polskiego) w październiku 1918 r. przystąpił do tworzenia struktur wojskowych na terenie Galicji.
- Od listopada 1918 r. służył w Wojsku Polskim.

Władysław Sikorski. Fotografia portretowa. Źródło: wikipedia.pl

Członkowie Naczelnego Komitetu Narodowego. Fotografia grupowa. Siedzą od lewej: płk Marian Żegota-Januszajtis, hr. Jerzy Mycielski, płk Kazimierz Sosnkowski. Stoją od lewej: płk Władysław Sikorski i mjr Andrzej Galica. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Kazimierz Sosnkowski (1885-1969)

- W 1908 r. razem z J. Piłsudskim współtworzył Związek Walki Czynnej. Pełnił funkcję zastępcy Komendanta Głównego tej organizacji.
- W 1910 r. był współzałożycielem Związku Strzeleckiego.
- Po wybuchu wojny, koordynował mobilizację organizacji strzeleckich, zarządzoną nocą z 1 na 2 sierpnia 1914 r.
- Po utworzeniu Legionów został zastępcą Komendanta (Józefa Piłsudskiego) oraz szefem jego sztabu.
- Był jednym z dowódców I Brygady podczas bitew i wówczas wykazał się znacznym talentem dowódczym.
- Po tzw. kryzysie przysięgowym został aresztowany razem z Piłsudskim.
- 10 listopada 1918 r. przybył wraz z Piłsudskim do Warszawy. Natomiast 16 listopada 1918 r. został mianowany przez Piłsudskiego dowódcą Okręgu Generalnego „Warszawa”.

Józef Piłsudski i Kazimierz Sosnkowski przed kwaterą sztabu I Brygady Legionów. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Kazimierz Sosnkowski w mundurze legionowym w 1915 r.
Źródło: wikipedia.pl

Tadeusz Kasprzycki (1891-1978)

- Od sierpnia 1914 r. był dowódcą Pierwszej Kompanii Kadrowej Legionów Polskich
- Od listopada 1914 r. organizował w Warszawie i Lublinie struktury Polskiej Organizacji Wojskowej, której w 1915 r. został komendantem.
- W 1917 r. utworzył Związek Polskich Organizacji Wojskowych.
- Był pracownikiem Biura Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu.
- 7 listopada 1918 r. objął dział organizacyjny w Dowództwie Wojsk Polskich w Lublinie.
- Od 3 grudnia 1918 r. kierował Adiutanturą Generalną Naczelnego Wodza i Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego.

Józef Piłsudski (w środku) w towarzystwie Edwarda Rydza-Śmigłego (pierwszy z prawej) i Tadeusza Kasprzyckiego (pierwszy z lewej), 1915 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

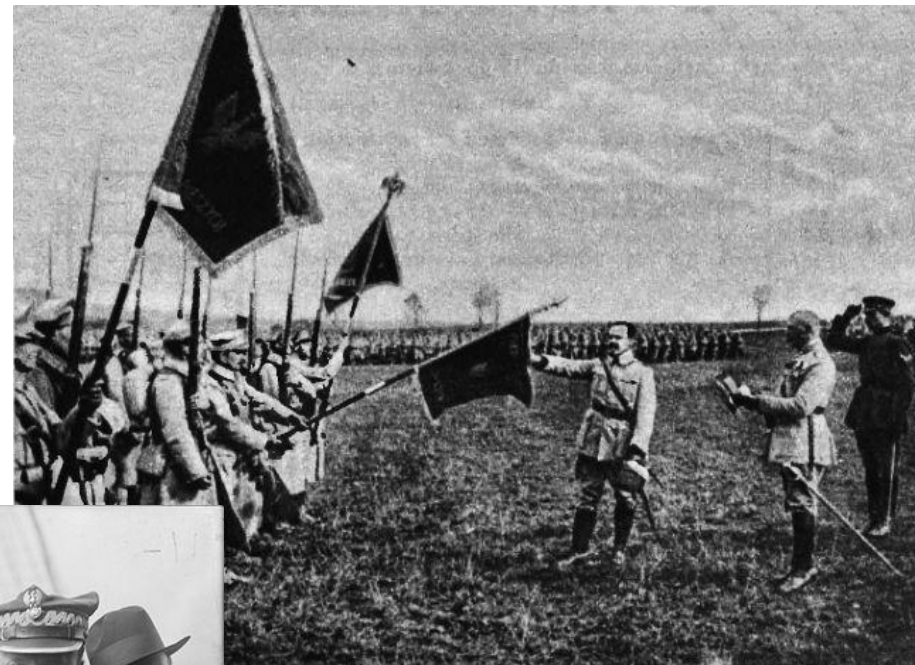
Komenda Naczelna POW w 1917 r. Wśród nich Tadeusz Kasprzycki. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Józef Haller (1873-1960)

Józef Haller przysięgający na
czele tzw. Błękitnej Armii.
Źródło: wikipedia.pl

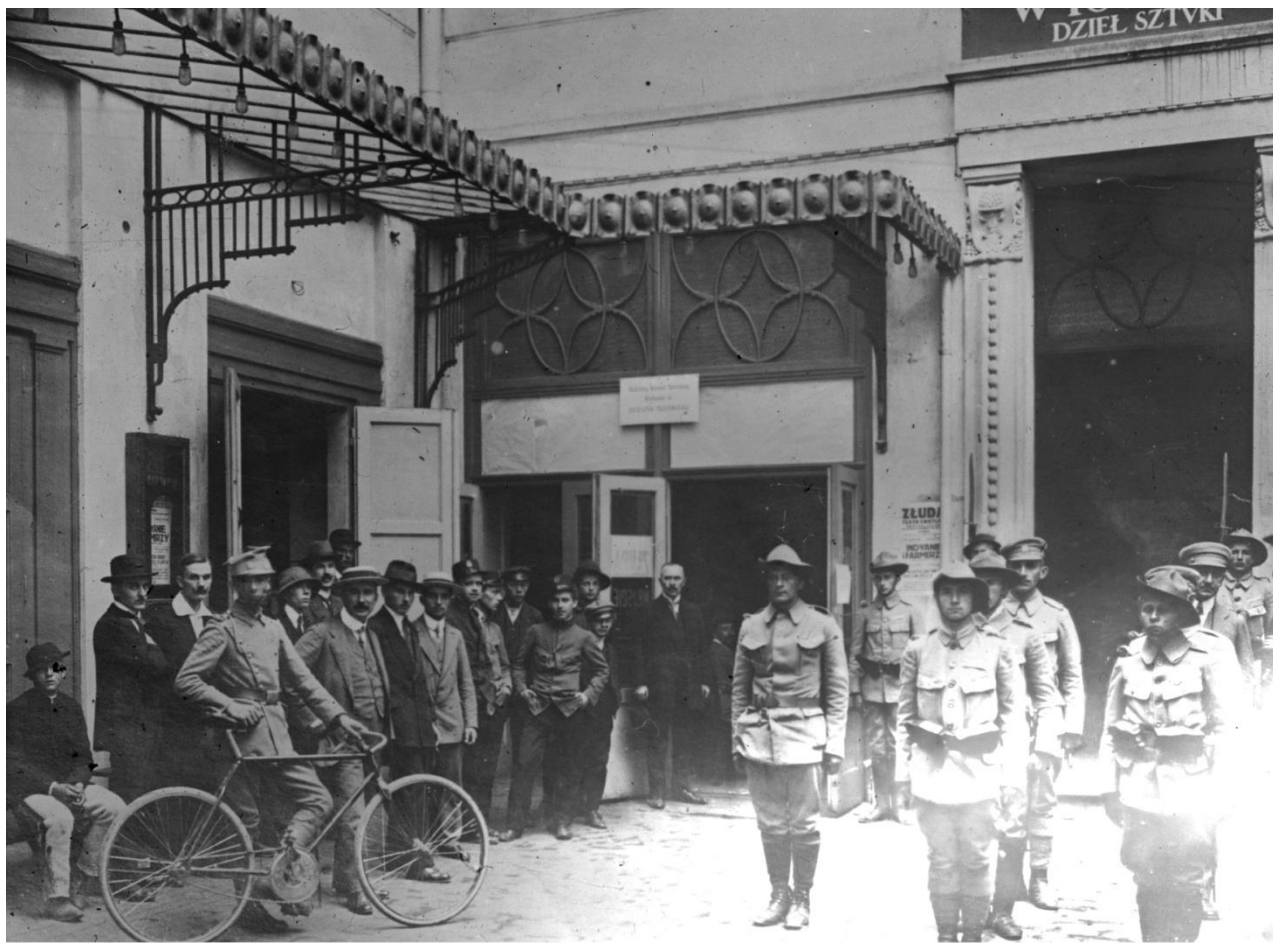
- Przed wybuchem wojny służył w armii austro-węgierskiej.
- W 1914 r. koordynował organizację Legionu Wschodniego we Lwowie. Kiedy Legion uległ rozwiązaniu, objął dowództwo nad żołnierzami, którzy chcieli kontynuować walkę z Rosją w Legionach Polskich.
- Dowodził oddziałami Legionów w walkach na froncie.
- W lipcu 1916 r. został dowódcą II Brygady Legionów Polskich. Po kryzysie przysięgowym dowodził II Brygadą, która weszła w skład podporządkowanego Austrii Polskiego Korpusu Posiłkowego (złożyli przysięgę).
- W lipcu 1918 r. dotarł do Francji, gdzie powierzono mu dowództwo nad formowaną przy boku Francji Armią Polską, zwaną Błękitną Armią Hallera.
- W 1919 r. powrócił do niepodległej Polski, gdzie był witany jako bohater.

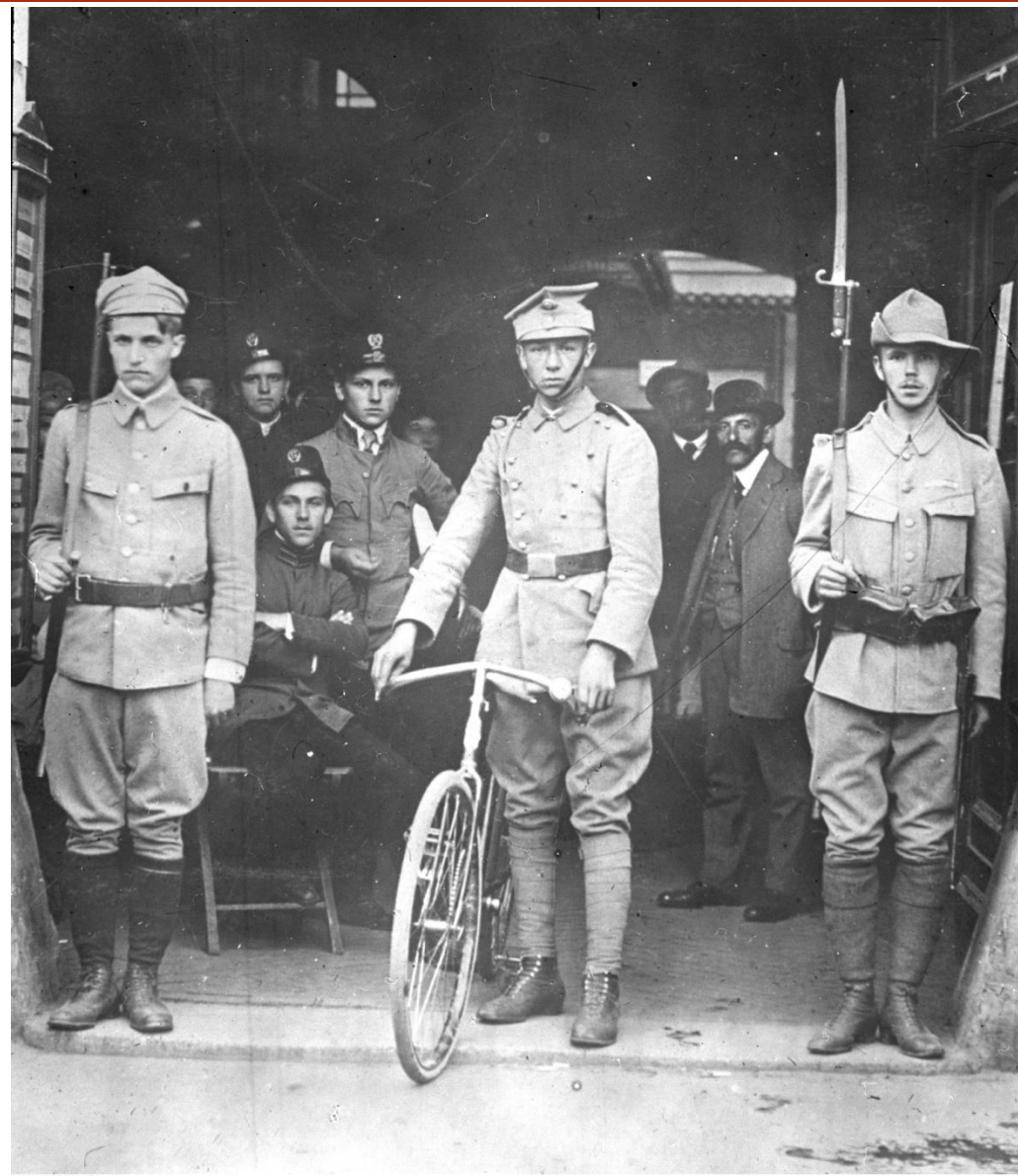
Józef Haller. Źródło: wikipedia.pl

SZLAK BOJOWY LEGIONÓW

Werbunek – sierpień 1914 r.

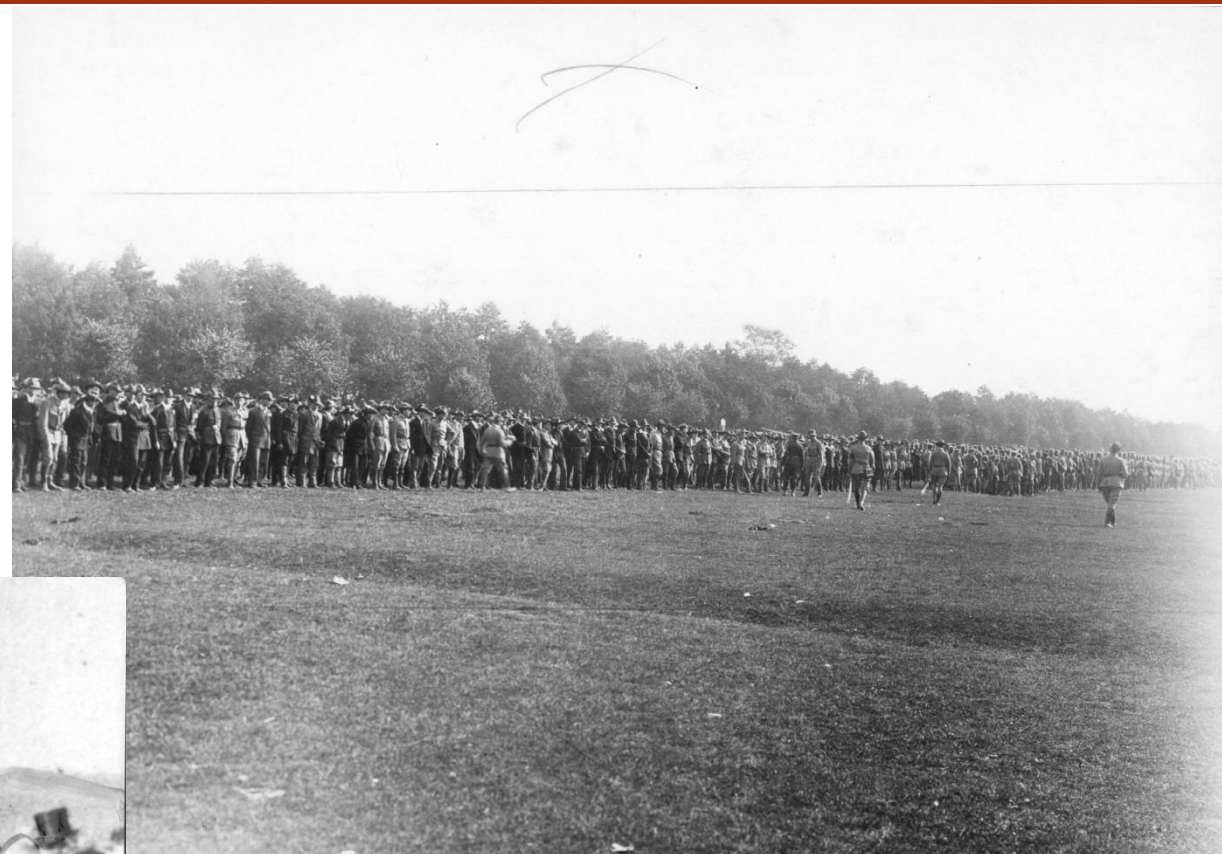
Biuro werbunkowe Legionów Polskich na dziedzińcu Pałacu Spiskiego w Krakowie. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Biuro werbunkowe Legionów Polskich w Krakowie - warta strzelecka przed bramą biura. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Przysięga – 4 września 1914 r.

Uroczystość złożenia przysięgi przez żołnierzy Legionów Polskich. Przemowa prezydenta Krakowa Juliusza Leo przed przysięgą legionistów na Błoniach Krakowskich. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Uroczystość złożenia przysięgi przez żołnierzy Legionów Polskich. Raport oddziałów na Błoniach Krakowskich. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Odjazd na front – październik 1914 r.

Odjazd z Krakowa 2 i 3 pułku II Brygady Legionów Polskich na front. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Odjazd z Krakowa 2 i 3 pułku II Brygady Legionów Polskich na front. Widoczne wagony towarowe. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Na pozycjach w okopach

Walki II Brygady na froncie wschodnim w Bukowinie - działania wojenne w Rarańczy. Obserwacja wroga z okopów, 1915 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Legiony na froncie wschodnim nad Styrem - pozycje pod Koszyszczami. Żołnierze na stanowiskach w okopach. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Bitwa pod Mołotkowem - 29 października 1914 r.

Pułkownik Zieliński oraz Józef Haller ze swoim sztabem. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Punkt opatrunkowy Legionów Polskich nad Bystrzycą Nadwórniańską, 29 października 1914 r. Źródło: [wikimedia.commons.pl](https://commons.wikimedia.org/)

Bitwa pod Rokitną - 13 czerwca 1915 r.

Pogrzeb ułanów poległych podczas szarży pod Rokitną, 15 czerwca 1915 r.
Źródło: wikipedia.pl

Wojciech Kossak, *Szarża pod Rokitną* (1934 r.). Źródło: wikipedia.pl

Walki na Wołyniu, 1916 r.

Zasadzka patroli 4 pułku piechoty Legionów Polskich zorganizowana w lesie, 1914-1918. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Patrol żołnierzy Legionów Polskich w lesie na Wołyniu, 1916 r.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Bitwa pod Kostiuchnówką - 4-6 lipca 1916 r.

Spieszony 1 pułk ułanów Legionów w okopach pod Kostiuchnówką. Źródło: wikipedia.pl

Legioniści w okopie obserwują pozycje nieprzyjaciela, 1914-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Bitwa pod Rarańczą - 15-16 lutego 1918 r.

Polski Korpus Posiłkowy - pozycje pod Rarańczą. Budowa okopów przez saperów II Brygady Legionów, 1918 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Polski Korpus Posiłkowy - pozycje pod Rarańczą. Żołnierze w okopach, 1918 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Obozy internowania w Szczypiornie i Beniaminowie 1917-1918

Internowani na tle baraku, Szczypiorno, 1917-1918.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Internowani legioniści wykonujący ćwiczenia sportowe, Szczypiorno, 1917-1918. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

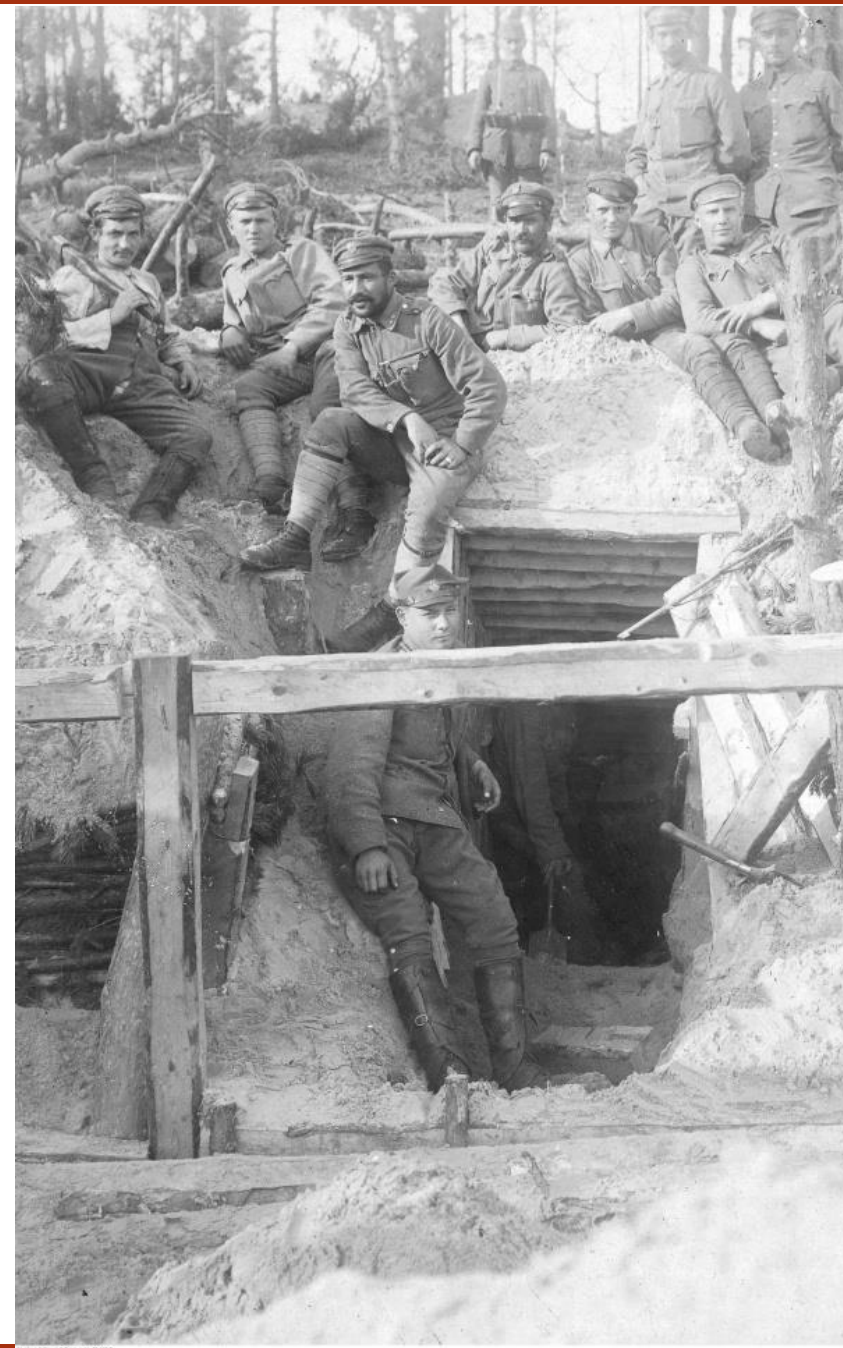

ŻYCIE CODZIENNE LEGIONISTÓW

Żołnierze Legionów Polskich w okopach u wejścia do ziemianki, 1916 r.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze rezerwy I Brygady Legionów Polskich podczas odpoczynku,
Baranowicze, 1916-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Składanie życzeń noworocznych Piłsudskiemu, 1916 r.
Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Święcenie w czasie Wielkanocy w 1 pułku piechoty Legionów Polskich,
kwiecień 1917 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze Legionów Polskich podczas posiłku. Widoczni m.in.: Adam Koc (2. z lewej w 1. rzędzie), Kazimierz Sosnkowski (3. z lewej w 1. rzędzie). Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Obiad oficerów 4 pułku legionów na froncie w rezerwie. Siedzi bez czapki pułkownik Bolesław Roja, 1915-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Centrala telefoniczna na froncie wschodnim nad Styrem w Legionowie - operatorzy przy pracy, 1915-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze obsługujący telefony przy sztabie podczas pracy, Baranowicze, 1916-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze zajmujący się rymarstwem w I Brygadzie Legionów Polskich, Baranowicze, 1916-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

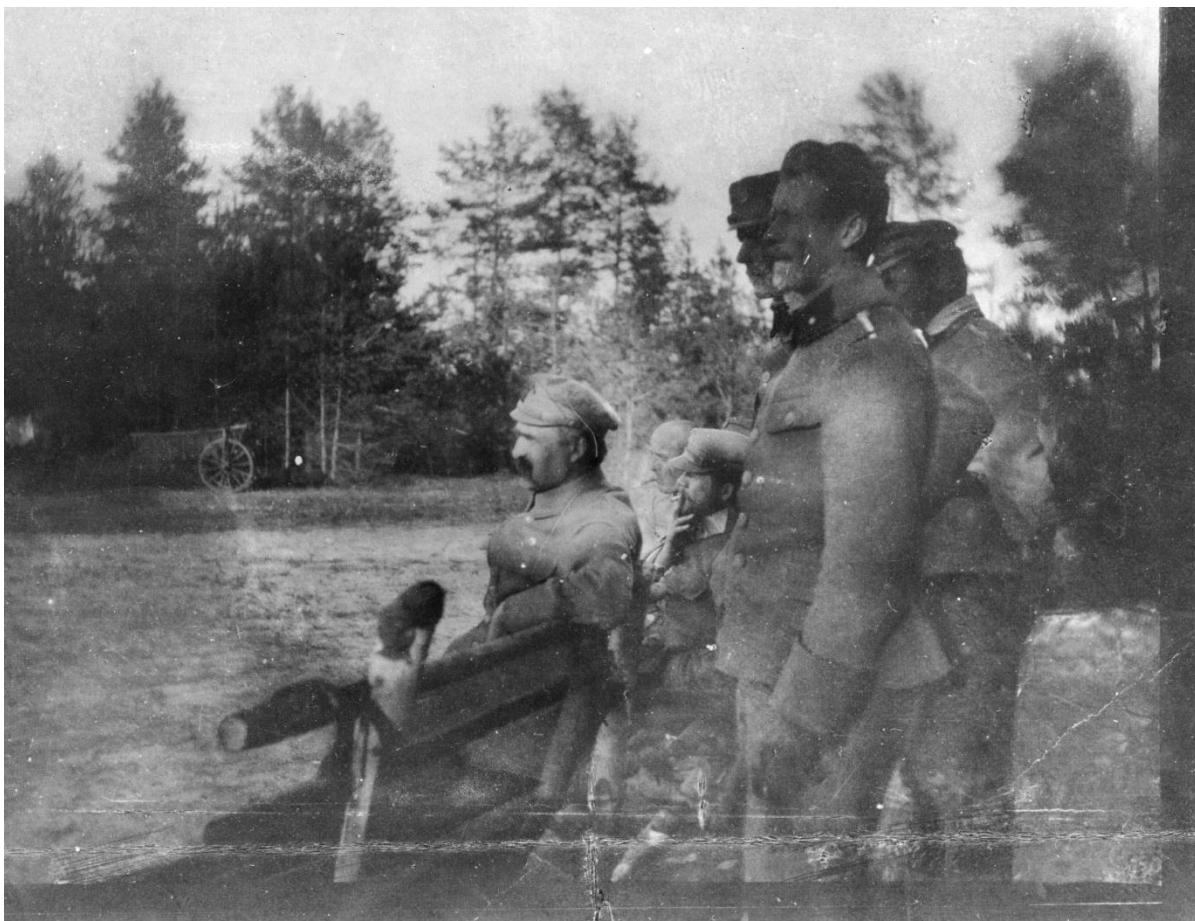
Żołnierze I Brygady Legionów Polskich naprawiają buty, Baranowicze, 1916-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

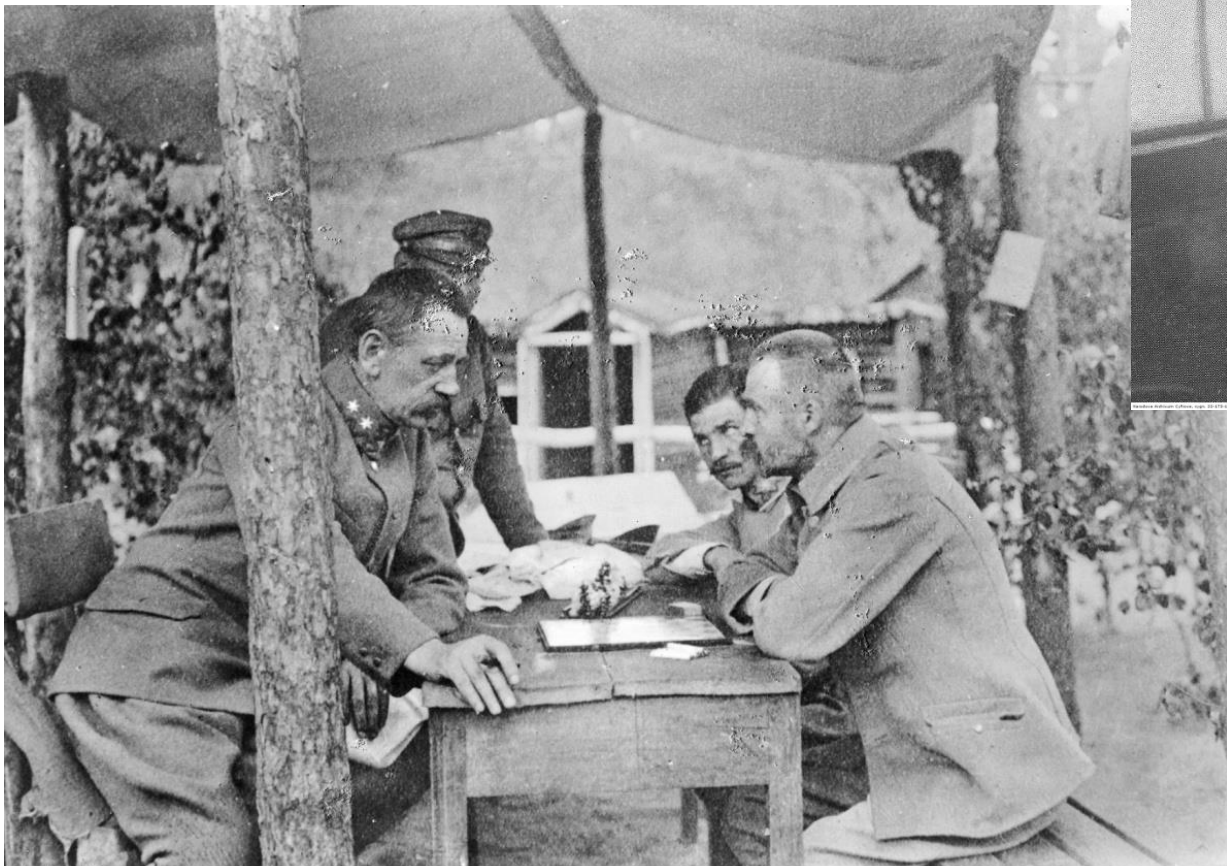

Józef Piłsudski i legioniści obserwują mecz piłki nożnej. Siedzą od lewej.: ppłk Andrzej Galica, komendant Józef Piłsudski, ppłk Bolesław Roja, maj 1916 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze Legionów Polskich obserwują mecz piłki nożnej. Widoczny m.in. dowódca I Brygady Józef Piłsudski, maj 1916 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Izba chorych dla żołnierzy I Brygady Legionów Polskich kwaterujących w Baranowiczach. Widoczne wnętrze budynku wraz z żołnierzami, 1916-1917. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Józef Piłsudski gra w szachy z Jędrzejem Moraczewskim (1. z lewej) w Wołczecku. Obok widoczny oficer Legionów Polskich, rotmistrz Władysław Belina-Prażmowski (2. z lewej, za Piłsudskim), czerwiec 1916 r. Kopia ze zbiorów narodowego Archiwum Cyfrowego.

Mały chłopiec w beczce. Obok stoją legionieści I Brygady Legionów. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Żołnierze 5 pułku piechoty Legionów Polskich spędzają wolny czas na karuzeli tzw. diabelskim kole, Baranowicze, 1916 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Życie obozowe w okopach pod Rarańczą: legioniści grający na prostych instrumentach, 1915 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Rozrywka żołnierzy w okopach: niewielka orkiestra złożona z gitary, harmonijki ustnej i butelek , 1915 r. Kopia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.